

Daszkiewicz, Piotr

Mało znane dokumenty dotyczące historii botaniki polskiej

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 40/3, 165-168

1995

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Piotr Daszkiewicz
(Paryż)

MAŁO ZNANE DOKUMENTY DOTYCZĄCE HISTORII BOTANIKI POLSKIEJ

W zbiorach manuskryptów Narodowego Muzeum Historii Naturalnej w Paryżu pod numerem 2184 (manuskrypty nr 1 do 466) skatalogowane są rękopiśmienne teksty Jean-Etienne Guettarda (1715–1786) z jego podróży do Rzeczypospolitej i do Północnej Europy w latach 1760–1762. Niektóre z nich były podstawą rozpraw ogłoszonych drukiem w „*Mémoires de l'Académie Royale des Sciences de Paris*” jak *Observations météorologiques faites à Varsovie pendant les années 1760, 1761, 1762*, *Mémoires sur les mines de sel de Wieliczka en Pologne 1762* czy *Mémoires sur la nature du terrain de la Pologne et des minéraux qu'il renferme*¹; większa część nie została jednak nigdy opublikowana ani wykorzystana. Dotyczy to zarówno wszystkich rękopisów opisujących przygotowania do podróży (manuskrypty 1–38), polskie obyczaje *Moeurs et coutumes* (manuskrypty 146–160), polskie kościoły *Monuments de Pologne, (Eglises)* (manuskrypty 161–202), medycynę *Médecine en Pologne* (manuskrypty 272–291), życie polityczne *Grands dignitaires de Pologne* (manuskrypty 131–145), przyrodę i życie przemysłowe *Notes scientifiques diverses* (manuskrypty 257–271), *Stations thermales* (manuskrypty 305–309), *Salines de Pologne* (manuskrypty 334–365), *Terre bleu* (manuskrypty 310–320), *Mines de Pologne* (manuskrypty 321–365), *Fossiles* (manuskrypty 292–304) jak i tekstów botanicznych (manuskrypty numer 224 do 256).

Zapiski botaniczne Jean-Etienne Guettarda składają się z kilku odrębnych list gatunków roślin:

- Spis 14 gatunków (manuskrypt 224–226), które Guettard zamierzał odnaleźć w okolicach Warszawy (listaq jest zatytułowana *Plantes á trouver aux environs de Varsovie*), przy jednej z nich zapisana jest nazwa polska „myżlina trupie główki”;
- Spis 64 gatunków z nieczytelnym tytułem (manuskrypt 227–228), niektórym roślinom towarzyszy krótki opis miejsca zbioru;
- Spis 126 gatunków (manuskrypt 229–230) z okolic Warszawy, niektórym gatunkom towarzyszy nazwa miejscowości w języku polskim np. Pułtusk, Bielany;
- Spis 28 gatunków (manuskrypt 231), prawdopodobnie z Białowieży²;
- Spis 91 gatunków (manuskrypt 232–233) w języku francuskim³;
- Spis 33 gatunków z podróży *Plantes de voyages* (manuskrypt 234–235);
- Nieczytelne zapiski Guettarda z podróży (manuskrypty 236–239), zawierające niekiedy nazwy gatunków francuskie i łacińskie, w manuskrypcie 239 nazwom tym towarzyszą nazwy polskie (wyłącznie grzybów) gonsky zulte, prawdziwy grzib, prawdziwy biale, piękny, kozaki okronyke, pieczarki, rydze, gonzky sziwa, szitarze, puchatka (pisownia oryginalna);
- Spis 10 gatunków (manuskrypt 240) bez tytułu, nazwom towarzyszą krótkie łacińskie opisy;
- Nieczytelne zapiski (manuskrypty 241–242) ołówkiem⁴;
- Spis 41 nazw miejscowości polskich (manuskrypty 243–246), którym towarzyszą nazwy stron (najwyższy numer 258 towarzyszy miejscowości Gostyczyn), numery te prawdopodobnie nawiązują do numeracji stron *Notes mineralogiques sur les provinces polonaises* (manuskrypty 39–47);
- Spis 599 gatunków roślin (manuskrypty 247–252) zatytułowany *Flora Ingrica Contiens Plantas Inter Petropolin, Novogrodium et Narvam urbem sponte credescens*, rośliny są sklasyfikowane w klasach zgodnie z systemem Linneusza;
- Spisy roślin z rosyjskiej części podróży Guettarda (manuskrypty 253–259) m.in. lista gatunków syberyjskich z Petersburskiego Ogrodu Botanicznego.

Flora ingrica..., obejmująca częściowo ziemie Rzeczypospolitej, jest zatem jednym z najstarszych, jeśli nie najstarszym, dokumentem stosowania systematyki Linneusza na ziemiach polskich i choćby z tego względu warto ją odnotować. Podobnie jak pozostałe notatki botaniczne z podróży do Polski i Rosji pozostaje ona praktycznie nieznaną. Brak o nich informacji zarówno u autorów polskich włącznie z Bolesławem Hryniewieckim i Władysławem Kopaczewskim, prowadzącymi przecież staranne badania nad francuskimi badaczami w historii polskiego przyrodoznawstwa. Nie wspomina o nich także Zygmunt Fedorowicz poświęcający Guettardowi odrębną wzmiankę w swojej pracy o historii badań fizjograficznych. Nie wzmiankuje ich nawet francuski biograf Guettarda Aimé de Soland. Nie

opublikowane notatki były mało znane nawet w czasach Guettarda skoro nie wspomina o nich Jean-Emmanuel Gilibert w opisie swoich przygotowań do wyjazdu do Rzeczypospolitej pomimo, że starał się on odnaleźć wszelkie informacje dotyczące flory tej części Europy, a część swoich przygotowań prowadził w zbiorach Jardin de Plantes i królewskiego gabinetu historii naturalnej w Paryżu. Jest to tym dziwniejsze, zważywszy na znaczenie ich autora dla osiemnastowiecznej nauki.

Jean-Etienne Guettard, znany głównie dzięki swoim pracom geologicznym, takim jak atlas i opis mineralogiczny Francji z 1780 roku, odkrycie wulkanów Owernii, geologiczne porównanie Szwajcarii i Kanady oraz pracom poświęconym produkcji papieru i porcelany, był także autorem prac malakologicznych i entomologicznych oraz botanicznych. W lipcu 1743 roku został mianowany na stanowisko „adjoint botaniste” w Academie Royale des Sciences de Paris, a w maju 1758 został „associé botaniste”. Dwudziestego lipca 1758 roku jako „pensionnaire” Akademii zastąpił swojego mistrza i przyjaciela Antoine de Jussieu. Prowadził badania i publikował prace na temat gruczołów wydzielniczych roślin (*Les glandes des Plantes*, 1747), znaczną popularność zyskały jego *Observations sur les plantes* wydane w 1747 roku. Odrębne prace poświęcił rodzajom *Cuscuta* i *Frankenia*. Doświadczenie terenowe zdobyte podczas opracowywania flory okolic Etampes i Orleanu, kilkuletnia nauka botaniki pod okiem Bernarda de Jussieu oraz kierowanie kolekcjami gabinetów historii naturalnej Reamura i księcia Orleańskiego stanowią gwarancję wysokiej jakości obserwacji botanicznych Guettarda (choć oczywiście ich potwierdzenie jest utrudnione brakiem zielnika). Nawet krótki rzut oka na manuskrypty Guettarda z kolekcji Narodowego Muzeum Historii Naturalnej w Paryżu pozwala na stwierdzenie dużego znaczenia, jakie ma opracowanie relacji tego francuskiego uczonego i podróżnika dla historii polskiej nauki.

Przypisy

- 1 „Mémoires de l'Academie Royale”, Paris 1762.
- 2 choć nieczytelność części tytułu pozostawia wątpliwości co do miejsca zbioru.
- 3 pozostałe listy zawierają nazwy binominalne łacińskie.
- 4 wszystkie pozostałe listy spisane zostały atramentem.

Literatura

Biographie Universelle Ancienne et Moderne. Paris 1817 Edition Michaud.
Dictionnaire de biographie française, sous la redaction M. Prevost,
R. d'Amat, H. Tribout de Morembert.

Zygmunt F e d o r o w i c z : *Zarys rozwoju fizjografii Polski ze szczególnym uwzględnieniem faunistyki (od czasów najdawniejszych do roku 1918)*. „Memorabilia Zoologica” z. 10 Ossolineum 1963.

Jean-Emmanuel G i l i b e r t : *Histoire des plantes d'Europe*. Lyon 1806.

Bolesław H r y n i e w i e c k i : *Précis de l'histoire de la botanique en Pologne*. Warszawa 1933.

Władysław K o p a c z e w s k i : *La Pologne et la science française*. Paris Libraire Felix Alcan 1918

Aimé S o l a n d : *Etudes sur Guettard par Aimé de Soland*. Angers 1873, Imprimeur de Lainé Freres